

diu: «ell (=lo rey moro) ordonà un perfum / sots un arbre, en la ombra. / De semença de cogombre, / ungles d'hom, sang menstrual, / paparres, *fulles d'orval*» (NGL. x, p. 123). Després el trobem en el *Spill* (c. 1460) de Jaume Roig, que era metge: «Metge no hi cal: / Maten de fam / E dien —Da'm: / No hi cal despendre; / Si voleu pendre, / Sols d'ayguasal, / peu-Crist, *orval*, / —Ab un diner / Yo-l poré fer— / Un bon cristiri; / Vostre martiri / No durarà» (v. 8186).³ Apareix a més en el *Receptari de Micer Joan* (de 1466): «*pera guarir fich --- pren oroval*⁴ e abreulls he peu-crist e pica-ho e met-ho III o IIII vegades e guarà ab Déu» (*BABL* VII, 420); la variant en femení en un altre passatge: «*pera puage --- Sia pres such d'orbala e such de barbena*» (ib., 433); cf. oc.¹⁵ mod. *ourvalo* (f.) «orvale, toute-bonne, espèce de sauge du midi de l'Europe» (Mistral). *Oroval* figura també en el *Llibre d'animals de caçar* (1.ª meitat segle XVI): «Preneu de una crba que ha nom *oroval*» (*AlcM*).

No és possible dir si en les obres antigues citades *orval(a)*, *oroval*, sempre designava *Salvia horminum* o s'aplicava ja a altres plantes afins. Notem amb aquest motiu que segons ens informa Font i Quer (*Plantas Med.*, p. 684) el bon sentit popular havia vist, des d'un principi, les afinitats curatives que relacionaven *Salvia horminum* amb *Salvia verbenaca* i *Salvia sclarea* (=sàlvia romana), i per tant l'aplicació d'*orval* a aquesta darrera planta podia ser antiga. Després *orval* o *fulles d'orval* amb el valor semàntic de panacea sembla haver-se aplicat a una sèrie d'altres plantes, com ara les esmentades *Hipericum androsaemum* i *Senecio doria* (DFa.). Font i Quer dóna *orval* també com a nom de *Withania somnifera* (*loc. cit.*, p. 578b) i de *Datura stramonium* (p. 595a), i *orval fi* com un dels noms de *Physalis alkekengi*. El mot sembla haver-se fet popular en algunes bandes: Masclans (ed. 1981), s. v. *orval*, citant d'A. de Bolòs indica que *fulles d'orval* es diu a Olot de *Hyper. andros.*, i s. v. *Herba talpera* (*Dat. stram.*) dóna *orval a Men.*, citant de Rodr. Femenias (*Flòrula de Men.*, Maó 1904). Una variant *dorval* en DFa.: és evidentment forma abreujada del compost (*fulla*) d'*orval*. El cast. *orvalle* (així en DAc. Esp., però *orovale*, *orvale*, *oroval*, *orvala* en Font i Quer, *loc. cit.*, 578), no recollit pel diccionari acadèmic fins 1843, és un manlleu modern al francès (*DECH* IV, 311b6). Però el mot català (ja documentat en 1398) fou molt probablement una adaptació del baix llatí *aurum valet*, independent de la paraula francesa, pels herbolaris catalans en el S. XIV i popularitzat bastant gràcies a ells.

D'altra banda, *orpesa*, que també es dóna en castellà, com a nom de *Salvia aethiopsis* (Font i Quer, *loc. cit.*, p. 681b), i que ja es troba en Cavanilles (II, 408) en la variant *oropesa*, sembla ser una creació secundària a base d'*or val* (*DECH* IV, 311b33ss.). Segons Masclans (ed. 1981) *orpesa* fou recollit per Font i Quer a Horta de St. Joan (Terra Alta) i per O. de Bolòs a Fredes (Tinença); JCoromines va sentir-lo a la mateixa zona en 1961.

A més, *orval*, amb variant *oroval*, s'ha aplicat a diverses menes de garses molt semblants entre elles. J. Moll (*Las aves de Men.*, Palma 1957, p. 179) inclou *orval* com a nom mall. de *Nycticorax nycticorax* (ocell, segons Maluquer, d'uns 61 cm., dit més generalment *martinet de nit*, i a Val. *martinet de garrofera* o *olivera*);⁵ Moll, *Voc. Mall.*, p. 222, el dóna amb l'equivalent cast. de «garza de agua»; deu referir-se a aquest ocell *orval* que apareix en 1834 en l'obra de JMBover, *Not. Isl. Mall.*, p. 21. La forma *oroval* corre a Val.; fou usada un cop per Blasco Ibáñez en *Cañas y barro*: «Después venían los pájaros del lago menos vulgares --- el *agró* o garza imperial ---, el *oroval* con su color leonado y el buche rojo» (p. 167). Figura ja en el catàleg dels ocells de l'Albufera de l'erudit Orellana (1795), qui el dóna com a un altre nom de *garseta blanca* i alhora vol explicar a què es deu el nom: «*Oroval*. És lo mateix que *Garseta blanca*, sa grandària com un colom. Ve en abril --- y se'n va a Tots Sancts. És bona de mentjar. Se li dóna dit nom en sa recomanació, y per lo molt que s'aprecia, com que *orval*, o *val-or*». J. Maluquer (*loc. cit.*, p. 203) descriu *garseta blanca* (o *martinet blanc*) com a un agró blanc en petit, de 56 cm. D'altra banda, Boscà (*Fauna val.*, p. 523) distingeix entre *garseta blanca* (*Herodia garseta*) i *oroval* (*Ardeola ralloides*), ocell que segons Maluquer (p. 204) és de color blanc, amb el dors castany groguenc, i amida 45 cm. i conegut més generalment amb el nom de *martinet ros*. Maluquer afegeix, a més, que *Ardeola ralloides* resulta molt fàcil de confondre amb l'*esplugabous*, ocell esp. *Bubulcus ibis*, de 51 cm., i efectivament, JCoromines que va sentir *oroval* a l'Albufera (1962) anota que és el nom valencià del conegut generalment per *esplugabous*; si bé li advertiren al Palmar que allí en diuen més aviat *vaoret*: les aparències són que això vingui d'un NP (*Sal*)*vadoret*, però més aviat degué ser alteració del diminutiu *orovale* en **olvaoret* (> *el vaoret*), per una metàtesi si bé orientada per l'etimologia popular d'aquell NP.

Ens cal relacionar el mall. *orval* i el val. *oroval* amb *doral* que és viu avui, segons Maluquer (p. 205), a la Delta d'Ebre com a nom de *Nycticor. nyct.* (és a dir, *martinet de nit*), i que era antic: segons el mateix ornitòleg s'esmenta ja en els *Colloquis de Tortosa* de C. Despuig (1557). Ara bé, interessa notar que *doral* també es dóna com a nom d'un ocell en castellà (documentat a la 1.ª meitat S. XVII), i apareix a més en la poesia gallega d'Alfons el Savi, però molt probablement com a forma castellana (*DECH* IV, 303a33 i n. 1). La descripció que en dóna DAut. correspon a *esplugabous* o a *garseta blanca*,⁶ i en efecte *AlcM*, s. v. *oroval* II, dóna *doral* com a equivalent castellà. En tot cas, *doral* sembla ser una formació anàloga a *daurada* (nom d'un peix i d'un ocell en català) o *daurat* (nom d'un peix), pel color groguenc d'una de les esmentades garses, molt probablement d'*esplugabous*, i havent-se associat amb *or* deu ser refeta com a *orval* o *oroval* en ponderació de la carn d'aquest ocell o d'una altra garsa que hom confon normalment amb ell ⁶⁰ (comp. el que diu l'erudit Orellana de la *garseta blan-*